

Kapitülasyonlarla İngiltere'ye Tanınan Adlî Ayrıcalıklar ve Konsolosların Yargı Yetkilerini Düzenleyen Kraliyet Emirnameleri

Esra YAKUT*

I. Giriş

Kapitülasyon sözcüğünün Latince sözleşme yapmak anlamına gelen “capitulare”den geldiği düşünülmektedir. Ortaçağ'ın ikinci yarısında Doğu Akdeniz'de ticaret yaparak halkına ayrıcalıklı bir yönetim uygulanmasını sağlayan İtalyan Kent Devletleri'nde de sözleşme yapmanın “capitulazione” sözcüğü ile ifade edilmesi bu düşünceyi desteklemektedir.¹ Sözcüğün devletler hukuku açısından anlamı, bir devletin yabancı devlet vatandaşlarına tanıdığı ayrıcalık ve kolaylıklar bütünüdür.² Bu tanımdan yola çıkarak kapitülasyonların içeriği ile ilgili iki farklı görüş ortaya atılmıştır. Birinci görüş, kapitülasyonların bir ayrıcalık sözleşmesi olduğudur. İkinci görüş ise kapitülasyonların yabancıların faydalanacakları haklarını gösteren tek taraflı bir idarî tasarruf olduğu yönündedir.³ İkinci görüşü destekleyen Fransız Devletler Hukuku Profesörü Georges Scelle, sözcüğün etimolojik anlamının hiçbir şekilde “yetki terkin” ifade etmediği düşüncesindedir.⁴ Bu görüşün, Kanuni Sultan Süleyman tarafından 1535 tarihinde Fransa Kralı I. François'e verilen, daha sonra geliştirilen kapitülasyonlarla ve bu kapitülasyonlar

* Anadolu Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Kamu Hukuku Bölümü, Hukuk Tarihi Anabilim Dalı / eyakut@anadolu.edu.tr

¹ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, 1. Kitap, Ankara, 1994: 73.

² Yılmaz. Altuğ, *Yabancıların Hukuki Durumu*, İstanbul, 1971: 42.

³ Erdoğan Göger, *Yabancılar Hukuku*, Ankara, 1974: 8-9.

⁴ George Scelle'den aktaran Edip F. Çelik, *Milletlerarası Hukuk*, C. II. İstanbul, 1982: 48 (29. Dipnot).

çerçevesinde Fransa'ya tanınan haklarla uyum içinde olup olmadığı konusu ise tartışmalıdır.⁵

Osmanlı Devleti'nin tarih içinde kapitülasyonlarla çeşitli haklar tanıdığı devletler, Fransa ile sınırlı kalmamıştır. İngiltere'ye (1580), Hollanda'ya (1612), Avusturya'ya (1615), İsveç'e (1737), Sicilya Krallığı'na (1740), Danimarka'ya (1746), Toskanya'ya (1747), Prusya'ya (1761), İspanya'ya (1782), Rusya'ya (1783), Sardunya'ya (1823), Amerika Birleşik Devletleri'ne (1830), Belçika'ya (1838), Bremen, Lülberck, Hamburg'a (1839), Portekiz'e (1858) ve İran'a (1875) tarihlerinde verilen kapitülasyonlarla benzer haklar tanınmıştır.⁶ Sözü edilen haklar, kişisel, adlî, iktisadî, idarî ve mahmû sahibi olmak ayrıcalığı gibi başlıklar altında toplanabilir.⁷ Bu detaylı başlıklar içinde çalışmamızda üzerinde durmak istediğimiz kısım, Osmanlı Devleti'nin kapitülasyonlarla İngiltere'ye tanımış olduğu adlî ayrıcalıklardır. İngiliz Konsoloslarının adlî yetkileri, 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren, İngiltere tarafından çıkartılan "Kraliyet Emirnameleri" ile yeni düzenlemelere tabi tutulmuştur. Bu çalışmada, gerçekleştirilen düzenlemeler ile ilgili The National Archives'da bulduğumuz belgelerden ve konuyla ilgili Osmanlıca kaynaklardan yararlanılarak, İngiliz Konsoloslarının Osmanlı Devleti içindeki adlî yetkileri, görev ve sorumlulukları ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

II. Osmanlı Devleti ile İngiltere Arasındaki Kapitülasyonlar ve Bu Kapitülasyonlarda Yer Alan Adlî Ayrıcalıklar

Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında imzalanan ilk kapitülasyon, 1580 tarihinde, Sultan III. Murat ile İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth arasında gerçekleşti.⁸ Antlaşmaya zemin hazırlayan olay, Osborne ve Staper isimli Londralı iki tacirin kendilerine temsilci olarak belirledikleri William Harborne'u İstanbul'a göndererek, Sultan III. Murat'dan bir "izn-i hümayun" elde etmeleri ile başlamıştı.⁹ Bu gelişmeyi izleyen süreçte Kraliçe I. Elizabeth, Osmanlı padişahına bir mektup göndererek bu iki tüccara tanınan ticarî imtiyazların bütün İngiliz tebaası için genişletilmesini istedi. Kraliçe'nin talebi, Osmanlı Devleti'nde olumlu karşılandı ve Mayıs 1580 tarihinde "The Levant Company"ye mensup tüccarların Osmanlı İmparatorluğu'ndaki faaliyetlerini düzenleyen ve İngiliz-Türk ekonomik ilişkilerine esas teşkil eden maddeleri içeren ilk kapitülasyon ahidnâmesi verildi.¹⁰

⁵ 1535 Kapitülasyonları ve sonrasında Fransa'ya tanınan haklar ile ilgili detaylı bilgi için bkz: Halil Cemaleddin-Hrand Asador, *Ecanibin Memâlik-i Osmâniyyede Hâiz Oldukları İmtiyâzât-ı Adliyye*, Dersaadet, 1331: 6 vd; Ahmed Halid, *Hukuk-ı Hususîyye-yi Dîvel*, C. I, İstanbul, 1329: 118-121.

⁶ Altuğ, *Yabancıların Hukuki Durumu*, 61.

⁷ a.g.e.: 61-67.

⁸ Halil Cemaleddin-Hrand Asador, *Ecanibin Memâlik-i Osmâniyyede*, 12.

⁹ Bahadır Apaydın, *Kapitülasyonlar ve Osmanlı-Türk Adli ve İdari Modernleşmesi*, Ankara, 2013: 47.

¹⁰ Akdes Nimet Kurat, "İngiliz Devlet Arşivinde ve Kütüphanelerinde Türkiye Tarihine Ait Bazı Malzemeye Dair", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. VII: 1, Ankara, 1949: 15; Ahmed Halid, *Hukuk-ı Hususîyye-yi Dîvel*, 118.

Ahidnameyi takiben, 1601 yılında Sultan III. Mehmet ile I. James arasında, 1606 tarihinde Sultan I. Ahmet ile yine I. James arasında ve 1675 tarihinde Sultan IV. Mehmet ile II. Charles arasında yeni kapitülasyonlar tanımlandı. Bu kapitülasyonlar ile 1580 tarihli ahidnâme yenilendi ve bazı maddeleri farklı düzenlemelere tabi tutuldu.¹¹ Özellikle 1675 tarihli kapitülasyon¹² ile İngilizlere üst düzeyde adli imtiyazlar tanındı. İngiliz olan veya İngiltere'ye tabi yerlerde yaşayan büyük tüccarların, onların çalışanlarının ve tercümanlarının, Osmanlı Devleti'ndeki satım, miras, ticaret, kefalet gibi şer'i işlerinde isterlerse yargıya başvurarak sicile kayıt olabilecekleri ve "hüccet" olarak "mucib-i hüccet-i şer'iyye" ile iş yapabilecekleri hükme bağlandı. Osmanlı Devleti'nde yaşayan İngiliz vatandaşlarının kendi aralarındaki davalarını, yine kendi kanunlarını uygulayarak, kendi elçi ve konsolosları ile çözebilecekleri belirtildi.¹³ Şer'i mahkemelerde çözülecek davalarda yanlarında tercümanları, elçi veya konsolosları hazır bulunmadıkça hâkim huzuruna çıkmayacakları, dört bin akçenin üzerindeki davaların sadece İstanbul'da görüleceği bildirildi. İngiliz tacirlerini himaye etmek için atanan İngiliz konsoloslarının hiçbir koşulda hapsedilemeyecekleri, evlerinin mühürlenemeyip üstlerinin aranamayacağı, görevden alınmayacakları, her konudaki davalarının İstanbul'a bildirilerek İngiltere elçileri tarafından karara bağlanacağı konusu netlik kazandı. İngiliz vatandaşı olan ya da bu devlete tabii bulunanların, Osmanlı Devleti topraklarında vefat etmeleri durumunda, kalan mallarının beyt'ül-mal'a aktarılmayıp vefat eden kişi hangi İngiliz'e vasiyet etmişse ona verilmesi, vasiyet bırakmadan vefat edenlerin mallarının kadı tarafından koruma altına alınıp İngiliz elçisinin belirlediği kimseye verilmesi hükmolundu. Osmanlı topraklarında cinayet vb. gibi İslâm ceza hukuku ile yargılamayı gerektiren suç işledikleri zannıyla yargılanacak olan İngilizlerin mahkemelerinin görülebilmesi için elçi veya konsoloslarının mahkemede hazır bulunması, aksi halde davalarının görüşülemeyeceği konusu karara bağlandı.¹⁴ Ayrıca İngiliz tüccarlarının, kapitülasyonlar gereği, sahip oldukları mahkeme hakları için dava açtıkları anda, kendi-

¹¹ Halil Cemaleddin-Hrand Asador, *Ecanibin Memâlik-i Osmâniyyede*, 12.

¹² 1675 Ahidnâme-i Hümayunu (Kapitülasyonu) Osmanlı Devleti'nin İngiltere'ye tanıdığı olduğu kapitülasyon haklarının sonuncusu olup sonraki padişahlar tarafından tasdik edilmiştir. Bkz.: Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlı-İngiliz İktisâdi Münasebeleri, I (1580-1838)*, Ankara, 1974: 32; Mahmud Esad, *Osmanlı Kapitülasyonları Rejimi Üzerine*, (Çev. Ahmet Öylek), Ankara, 2008: 58-59.

¹³ Osmanlı Devleti'nde yabancı uyruklu kimseler arasındaki davalar kapitülasyonlar gereği kurulan konsolosluk mahkemelerinde çözüme kavuşturuldu. Yine kapitülasyonlarda ve antlaşmalarda yer alan hükümlere göre, davanın taraflarının aynı tabiiyette olması durumunda davalarının kendi konsolosluk mahkemelerinde görüleceği karara bağlandı. Farklı tabiiyette olanlar arasındaki uyuşmazlıklarda genel eğilim, davaların davalının tabiiyetinde olduğu devletin konsolosluk mahkemesinde görülmesi yönündeydi. Bir uyuşmazlığın taraflarından birinin yabancı, diğersinin Osmanlı olması durumunda ise esas itibarıyla Osmanlı mahkemeleri yetkili idi. Bkz.: Nevin Ünal Özkorkut, "Kapitülasyonların Osmanlı Devleti'nin Yargı Yetkisine Getirdiği Kısıtlamalar", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 53: 2, Ankara, 2004: 83-94; Halil İnalçık, "İmtiyâzât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 22, İstanbul, 2000: 245-252.

¹⁴ Halil Cemaleddin-Hrand Asador, *Ecanibin Memâlik-i Osmâniyyede*, 13-14.

lerinden yüzde iki akçe vergi tahsil edileceği ve bu vergi miktarının hibe ya da ek vergi adı altında arttırılamayacağı konusuna onay verildi.¹⁵

5 Ocak 1799 tarihinde, Sultan III. Selim ile İngiltere Kralı III. George arasında imzalanan ve on üç madde ile bir hatimeden oluşan “Muahede-yi İttifa-kiyye” de 1675 tarihli ahidnâmenin hükümlerini sürdürdü. Bu Muahede’nin ardından, 6 Ocak 1809 tarihinde Sultan II. Mahmut ile III. George arasında on iki madde halinde kabul edilen “Muahede-yi Saliha” akdedildi. Muahede-yi Saliha ile Osmanlı Devleti, İngiltere’den bazı küçük imtiyazlar elde etti. Nitekim Muahede’nin beşinci maddesinde, İngiltere’ye giden Osmanlı Devleti tüccarı ve tebaası için İngiltere Devleti’nin bütün izinlerinin ve dostane tavırlarının geçerli olacağı bildirildi. Yine aynı Muahede’nin sekizinci maddesinde, Osmanlı tüccarlarına ait işlerle ilgili Malta ve İngiltere’de çeşitli yerlere Osmanlı Şeh-benderlerinin gönderileceği, bu şeh-benderlerin İngiliz Konsolosları için geçerli bütün “muamelât ve muafiyetlere” sahip olacakları belirtildi.¹⁶

29 Nisan 1861 tarihinde, Osmanlı Devleti’nin İngiltere’ye kapitülasyonlarla tanıdığı haklar son kez teyit edildi.¹⁷

III. İngiliz Konsolosları ve Adli Yetkileri

Aynı uyruklu yabancılar arasındaki ticarî veya hukukî konulara ait davalarda tarafların kendi kanunlarına tabi olmaları ve davalarının kendi konsoloslukları tarafından görülmesi gerekliliğini içeren ayrıcalıklar, kapitülasyonların verildiği pek çok ülkeye tanınan adli ayrıcalıklardan idi.¹⁸ Nitekim 1582-1588 tarihleri arasında, İngiltere Kraliçesi Elizabeth tarafından, Osmanlı Devleti’ndeki ilk İngiliz elçisi olarak görevlendirilen William Harborne’a verilen yetki belgesinde yer alan toplam üç hükümden bir tanesi de bu konu ile ilgiliydi. İlgili hüküm, İngiliz elçisine Osmanlılarla iyi ilişkileri sürdürmek ve kraliçenin uyruklarına sağlanan hak ve imtiyazları koruyarak, uygunsuz hareket edenleri yargılayıp cezalandır-mak görev ve yetkilerini tanıdı. Elçinin diğer bir yetkisi, ticaretin geliştirilmesi

¹⁵ 1675 tarihli Osmanlı-İngiliz Kapitülasyonları hükümleri gereğince İngiliz tüccarlardan alınan ticarî vergiler konusunda, Osmanlı Devleti’nde aykırı uygulamalara gidildiğine yönelik, İngiliz Devlet Arşivleri’nde rastlanmış olduğumuz Osmanlıca bir belge kayda değerdir. Bu belgede kapitülasyonlar gereği ticarî mallar için İngiliz tüccarlarının ödediği %3’lük vergiye ek olarak kâtib ve hüddâm harcı adı ile % 4,5’luk bir bedel talep edildiği belirtilmiş ve bu verginin ahidnâme hükümlerine aykırı olması nedeni ile istenemeyeceği üzerinde durulmuştur. *The National Archives, Public Record Office, State Papers*, 105/334, Safer 1097 (January 1686): 6.

¹⁶ Halil Cemaleddin-Hırand Asador, *Ecanibin Memâlik-i Osmâniyyede*, 15.

¹⁷ 29 Nisan 1861 tarihli antlaşmanın ilk maddesi, “Kapitülasyonlar ve mevcut antlaşmalarla Büyük Britanya’nın vatandaşlarına ve gemilerine verilmiş olan bütün haklar, ayrıcalıklar ve dokunulmazlıklar, kapitülasyonların işbu anlaşma ile değiştirilmesi amaçlanan hükümleri dışında, şu an için ve sürekli olarak teyit edilirler...” şeklindedir. Bkz.: Mahmud Esad, *Osmanlı Kapitülasyonları*, 59.

¹⁸ Canik Mutasarrıfı Fraşirli Mehdi Bey, *İmtiyâzât-ı Ecnabiyyenin Tatbikatı Hâzırası*, Samsun, 1325: 154.

amacı ile uygun görülecek yerlerde konsolosluklar ya da temsilcilikler açmaktı. Harborne, kendisine verilen bu yetki çerçevesinde, öncelikle İskenderiye ve Kahire'deki işleri yürütmek üzere Mısır'a konsolos atadı. Daha sonra Halep, Şam, Amman, Trablusşam, Tunus, Cezayir, Trablusgarp, İzmir, Sakız Adası, Mora vs. yerlerdeki işleri düzenlemek üzere konsoloslar tayin edildi.¹⁹

Osmanlı topraklarında bulunan konsolosların yargı yetkileri iki gruba ayrılmaktaydı. Birinci grupta yer alan Fransa, Almanya, Avusturya-Macaristan devletleri tarafından kabul edilen usule göre bu devletlerin konsolosları, kendi tebaalarına ait her konudaki anlaşmazlığı çözüme kavuşturma yetkisine sahiptiler. İngiltere, İtalya gibi devletler de ikinci grupta yer almaktaydı. İngiliz konsolosları tabiiyetlerinde bulunan kişiler arasındaki bazı anlaşmazlıklarda hüküm verme yetkisine sahip değillerdi. Bu anlaşmazlıklar ancak İngiliz mahkemelerinde karara bağlanırdı. Nitekim boşanma ve evliliğin geçersizliği ile ilgili sorunlar,²⁰ bir ülkede vefat eden yabancıların veraseti ile ilgili konular devletler özel hukukunun konusu olmakla birlikte,²¹ Osmanlı Devleti'nde yürürlükte olan kapitülasyon kanunları durumu özel maddelere taşımıştı. Osmanlı topraklarında yaşayan İngiliz uyruğundaki bir kişi vefat ettiğinde, yetki sahibi olan konsolosluk durumdan haberdar olduktan sonra sözü edilen vatandaşın vefatını ilân ederdi. Vefat eden kişinin vasiyetnamesi dikkate alınarak eğer mirası az ise bıraktığı malları taksim edilirdi. Vasiyetname mevcut değilse verasetten ya da dışarıdan biri vasi tayin edilirdi.²² Sözü edilen durumların dışında İngiliz Konsolosluğunun terekeyi bizzat taksim etme yetkisi yoktu. Bu görev vasiye verilirdi. Vasi, tereke ile ilgili işlemleri tamamladıktan sonra konsolosluğa müracaat ederek terekenin toplam tutarını bildirir ve bu tutar üzerinden bir vergi öderdi. Yüz sterline kadar olan terekeler vergiden muaftı. Yüz sterlinden beş yüz sterline kadar olan terekelerden yüzde iki, beş yüz sterlinden bin sterline kadar olan terekelerden yüzde iki buçuk ve bin sterlinin üstündeki terekelerden yüzde üç oranında vergi alınırdı.²³

İngiliz kanunlarında muris ile varisin başka ülkelerden olması miras paylaşımında engel olarak kabul edilmezdi. Yani bir İngiliz'in Osmanlı uyruğundan bir verese olabileceği gibi yine bir İngiliz sağlığında, Osmanlı uyruğundan bir kişiyi vasi olarak atayıp kendisinin vefatının ardından vasiyetnamesini yerine getirmekle görevlendirebilirdi.²⁴

¹⁹ Uygur Kocabaşoğlu, *Majestelerinin Konsolosları. İngiliz Belgeleriyle Osmanlı İmparatorluğu'ndaki İngiliz Konsoloslukları (1580-1900)*, İstanbul, 2004: 25-26; Mahmud Esad, *Osmanlı Kapitülasyonları*, 89.

²⁰ Mahmud Esad, *Osmanlı Kapitülasyonları*, 170.

²¹ Hasan Fehmi, *Telbis-i Hukuk-ı Düvel*, İstanbul, 1300: 197.

²² Vefat eden kişinin hayatta iken vasi tayin ettiği kimse ya da terekede adı geçen kişiler dışında, kendisinin terekeye mirasçı olduğunu iddia eden varisler, konuyla ilgili bildirimlerini bir ay içinde İngiliz Konsolosluğuna başvurarak yapmak zorundaydılar. Aksi takdirde elli sterlini geçmemek üzere nakdi ceza ile cezalandırılırlardı. Bkz.: Halil Cemalettin-Hırand Asador, *Ecanibin Memâlik-i Osmâniyyede*, 237.

²³ a.g.e., 238.

²⁴ a.g.e., 238.

İngiliz Büyükelçiliği, İstanbul, Pera House, Mayıs 1862

Osmanlı Devleti'nde gayr-i menkul sahibi olan bir İngiliz vefat ettiği zaman, İngiliz Konsolosluğu bu kişinin malları ile ilgili herhangi bir hüküm ve karar veremezdi. Sadece vefat eden kişinin mirasçılarının kimler olduğunu tespit edip açıklardı. Ancak vefat eden İngiliz'in vasiyetnamesinin bulunduğu durumlarda konsolosluk mahkemeleri görevli sayılırdı. İngiliz kanunları da vasiyetname bırakarak vefat eden İngilizlerin dilediği kimseye mallarını bırakabileceği konusunda hemfikirdi. Bu konuda herhangi bir sınırlama söz konusu değildi.²⁵

İngiliz kanunlarında, veraset ve vasiyet konusunda, kişinin kanuni ikametgâhı belirleyici rol oynardı. Nitekim İngiltere'de ikametgâhı olan bir İngiliz, yabancı bir ülkede yerleşmiş bile olsa miras konularında İngiliz kanunlarına tabiydi. İkametgâhı Kanada, Güney Afrika gibi İngiliz sömürgelerinden birinde bulunursa oradaki özel kanunlar geçerli sayılırdı. İngiltere'deki ikametgâhını yabancı bir ülkeye taşıyan İngiliz, bulunduğu ülkenin miras hukukuna tabi sayılırdı. Nitekim İngiliz tabiiyetinde bulunmasına rağmen Osmanlı Devleti'nde ikametgâhı olan ve orada vefat eden Abdülmesayih adlı kimsenin taşınır malları ile ilgili veraset kurallarında Osmanlı kanunları geçerli sayılmıştı. Bu durum, İstanbul'da bulunan İngiliz Konsolosluk Mahkemesi'nden alınan bir kararla da teyit edilmişti.²⁶

²⁵ *a.g.e.*, 238.

²⁶ *a.g.e.*, 239.

İngiliz tabiiyetinde bulunan bir erkeğin, Osmanlı tebaasından bir kadınla evlenip ondan çocuk sahibi olması durumunda miras davaları fazlaca karışık hal almıştır. Konuya en güzel örnek, 1678'de İzmir'de vefat eden İngiliz tüccar Samuel Pentlow'un terekesidir. Pentlow'un ölümünden bir yıl önce çıkartılmış olan bir Osmanlı fermanında, Osmanlı kadınlarla evli Avrupalı erkeklerin himaye altındaki yabancı statüsünü kaybettikleri ve bütün eylemlerinde sultanın sıradan uyrukları haline geldikleri belirtilmişti. Bu nedenle Pentlow'un terekesi önemli sorunlara yol açtı. İngilizler, Pentlow'un dul eşini ve çocuklarını İngiltere'ye gönderme hazırlıkları yaparken, Osmanlı makamları tarafından ülkeden çıkışları yasaklandı. Bu davada dönemin sadrazamı, şeyhülislâmdan fetva alarak, sultanın topraklarından izinsiz ayrılmanın cezası olarak bütün mal varlıklarının haczedilmesi gerektiğini belirtti. Bu durum İngiltere tarafından, kapitülasyonlarla güvence altında alınan İngiliz vatandaşlarının kazanmış oldukları haklara aykırı kabul edildi. Pentlow'un dul eşi adalet arayışı ile Osmanlı padişahına başvuracağını belirtti. Konunun padişaha aktarılma girişimi, sadrazamın daha ılımlı bir tutum takınarak İngilizler aleyhine olan mali taleplerini azaltmasına neden oldu.²⁷

İngiliz Konsolosluk Mahkemeleri'nin bir diğer yetkisi de kanunen belirtilen durumlarda iflas kararı verebilmeleriydi. Bununla beraber iflas durumunda iken vefat eden borçluların iflasına karar veremezlerdi. Sadece malların mirasçılar arasında paylaşımı, borçların taksimi vb. işleri iflas kanunu hükümlerince icra ederlerdi. İngiliz kanunlarında da iflas sonucunda borçlunun malları haczedilir. 1883 yılında çıkartılan bir kanunla borçluya ait malların mülkiyetinin de tek bir daireye intikal etmesi, daha sonra alacaklılar arasında taksim edilmesi karara bağlanmıştı. Senedin alınması hakkı doğrudan doğruya alacaklıya aitti.²⁸

İngiliz İflas Kanunu gereğince "konkordato"²⁹ için alacaklıların iki kez toplanıp görüş beyan etmeleri gerekmekteydi. İlk toplantıda alacaklıların hazır bulunması şartı aranmakla birlikte, herhangi bir ekseriyet şartı aranmamıştı. İkinci toplantı da ise görüş beyan etmeye yetkili bütün alacaklıların "ekseriyet-i şahsiyye" ve "ekseriyet-i meblâiyye" olarak hazır bulunmaları gerekmekteydi. Aynı kanun gereğince iflas eden tüccarın konkordato hakkının olmadığı durumlarda bile mahkeme tarafından bir ibra kararı verilebilirdi. Bu ibra kararı bazı durumlarda kesin, bazı durumlarda geçici olabilirdi. Kesin olduğu durumlarda borçlu-

²⁷ Maurits H. Van den Boogert, *Kapitülasyonlar ve Osmanlı Hukuk Sistemi. 18. Yüzyılda Kadılar, Konsoloslar ve Berahatlar*, (Çev.: Ali Coşkun Tuncer), İstanbul, 2008: 163-164.

²⁸ Halil Cemaleddin-Hırand Asador, *Ecanibin Memâlik-i Osmâniyyede*, 261.

²⁹ Elinde olmayan nedenlerle işleri iyi gitmeyen, mali durumu bozulmuş olan dürüst borçluları koruma amacını güden ve borçlunun, borçlarını ödeme koşulları hakkında alacaklılarının üçte iki çoğunluğu ile yaptığı ve onu kabul etmeyen diğer alacaklıları da bağlayıcı nitelik taşıyan anlaşma. Konkordato sayesinde iflasın eşğine gelmiş, malları alacaklılarca sattırılma durumuna düşmüş bir borçlu, alacaklıların çoğunluğuyla bir anlaşma yaparak borçlarını belirli bir ödeme takvimine bağlama imkânına kavuşur. Bkz.: Ömer Demir-Mustafa Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Ankara, 2005: 248-249.

lar asla takibatta bulunamazlardı. Geçici olduğu durumlarda ise alacaklılar, borçlularına karşı geçici bir zaman için takibat yapamazlardı.³⁰

Davaların görülmesinin ardından konsolosluk mahkemesinin çıkarttığı kararlar hem Osmanlı Devleti hem de İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na onaylanırdı. Alınan kararların uygulama yetkisi doğrudan konsoloslukla aitti.³¹

Osmanlı Devleti'nde görev yapan İngiliz elçi ve konsolosları kral ya da kraliçe tarafından atanmakla birlikte her türlü masrafları "The Levant Company" içinde görev yapan tüccarların ödedikleri konsolosluk ücretlerinden karşılanırdı. Konsolosluklar, İngiliz Hükümeti'nin tam denetiminden yoksundu ve belli bir disipline tabi değildi. Uygulama 19. yüzyılın ilk çeyreğine kadar devam etti. Bu yüzyılda Sanayi Devrimi nedeni ile hareketlilik kazanan Osmanlı-İngiliz ticari ilişkileri, İngiltere'nin Osmanlı Devleti üzerinde artan siyasî etkinliği, hepsinden de önemlisi mali sermaye ile sanayi sermayesinin birleşmesi sonucunda ortaya çıkan büyük sermaye grupları, "The Levant Company"nin sonunu hazırladı.³²

Şirket çalışmalarına son verdiğinde İngiliz konsoloslarının gelirlerinin nereden karşılanacağı, atamalarının nasıl yapılacağı konularında herhangi bir düzenleme yapılmamıştı. 1825 yılında, İngiltere Dışişleri Bakanı George Canning döneminde hazırlanan ve "Konsolosluk Kanunu" olarak bilinen kanun, konu ile ilgili yeni bir düzenleme getirdi. Bu kanun ile konsolosluk hizmetleri devlet denetimi altına alındı. Lord Palmerston'un Dışişleri Bakanlığı (1830-1841) döneminde ise Osmanlı İmparatorluğu'ndaki konsolosluk örgütünün geliştirilmesi ve etkili rol oynaması için düzenleme girişimlerinde bulunuldu.³³ Çalışmalar sonucunda 1843 yılında, yabancı devletlerde bulunan İngiliz Konsoloslarının yargı yetkisini düzenleyen "Foreign Jurisdiction Act" ve ona bağlı "Kraliyet Emirnameleri" yayımlandı.

IV. Doğu Akdeniz'deki İngiliz Konsoloslarının Cezaî Yargı Yetkileri ile ilgili 1843 Tarihli Kraliyet Emirnamesi ve Uygulanması

İngiliz Konsoloslarının yargı yetkilerini, İngiliz kanunları nezdinde yasal temellere dayandıran Kraliyet Emirnamelerinden biri 24 Ağustos 1843 tarihinde çıkartılan emirnameydi. Bu emirname, Osmanlı Devleti'nde görev yapan İngiliz Konsoloslarının, yine aynı devlet topraklarında yaşayan İngiliz tebaası arasındaki hukukî anlaşmazlıkları çözüme kavuşturma yetkilerini yasalastırmaktaydı.³⁴

³⁰ Halil Cemaleddin-Hırand Asador, *Ecanibin Memâlik-i Osmâniyyede*, 261-262.

³¹ Yasemin Saner Gönen, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancıların Adli Ayrıcalıkları", Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul, 1998: 69.

³² Kocabaşoğlu, *Majestelerinin Konsolosları*, 28; Sanayi Devrimi ve emperyalizmin doğurduğu sonuçlar ile ilgili bkz.: Eric J. Hobsbawm, *Sermaye Çağı: 1848-1875*, (Çev.: Bahadır Sina Sener), Ankara, 2003.

³³ Kocabaşoğlu, *Majestelerinin Konsolosları*, 38, 45; Rona Aybay, *Tarih ve Hukuk Açısından Konsolosluk*, İstanbul, 2009: 25.

³⁴ "Act of 6 and 7 Victoria", *The National Archives, Foreign Office*, 223/1, C 569404, August 24, 1843: 2-5.

Emirname metni, konsoloslara tebliğ edilirken yanında sabıka kayıtlarının bulunduğu bir dosya ile İngiliz uyrukluların adlarının kayıt altına alınacağı bir kayıt defteri de gönderildi. Hatta İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na verilecek periyodik raporlarda kullanılmak üzere bir miktar boş sabıka kaydı tablosu da evrakların arasına eklendi. Bununla beraber İngiliz uyrukluların kayıtlarının bir kopyasının, düzenli olarak İngiltere'ye gönderilmesi zorunlu koşulmadı. Her yılın 31 Aralık'ında kayıtlarda yer alan İngiliz uyruklu kişilerin sadece sayılarının bildirilmesi istendi.³⁵

1844 Yılında Osmanlı Devleti'nde Yerleşik Halde Bulunan İngiliz Uyrukluların Eyaletlere Göre Sayısı³⁶

Eyalet Adı	İngiliz Uyrukluların Sayısı	Eyalet Adı	İngiliz Uyrukluların Sayısı
İstanbul	1862	Beyrut	75
Selanik	105	Kıbrıs	107
Bursa	35	Trablusşam	460
Girit	37	Bingazi	139
Erzurum	14	Preveze	137
Şam	24	İzmir	1780
Helep	24		

Emirname metnine ek olarak konsoloslara gönderilen bir pusulada, çeşitli suçlardan iki kez hüküm giyen İngiliz uyruğundaki kişilerin, Osmanlı Devleti'nden sınır dışı edilmelerinin gerekliliği hatırlatıldı. Özellikle suçlunun karakterinin, Osmanlı toplumunun düzen ve barışıyla bağdaşmadığı durumlarda bu olağanüstü tedbire başvurulması istendi. Sınır dışı kararı alınsa da alınmasa da konsolosların, ikinci kez mahkûmiyet alan İngiliz uyrukluların durumlarıyla ilgili karar verme yetkileri hükme bağlandı.³⁷

1843 tarihli Emirname'de, Osmanlı Devleti'ndeki İngiliz konsoloslarının adli kovuşturma için üç yol izleyebilecekleri belirtildi. Bunlardan birincisi jürisiz hükümdü. İkincisi İngiliz adli görevlileri arasından seçilen hâkim yardımcılarının katılımıyla alınan karardı. Üçüncüsü ise Malta Ceza Mahkemesi'ne müracaattı. Jürisiz toplanan mahkemede, küçük suçlar işleyen kişiler yargılanmaktaydı. Bu suçlar çoğunlukla, gemi kaptanları ile onların tayfaları arasındaki ihtilaflardan, meyhanede tartışan kişilerden, ufak borçlar için yapılan hak iddialarından, ev ve hayvan kiralama sorunlarından, görevlilerin gündeliklerini alamama problemlerinden ortaya çıkmıştı. Hükmedilecek cezalar üç aylık hapis cezasını ya da yüz sterlin para cezasını aşamazdı. İşlenen suçlar daha ağır olduğunda hâkim yar-

³⁵ "Circular to Her Majesty's Consuls in the Levant", *The National Archives, Foreign Office*, 223/1, C 569404, July 2, 1844: 6; "Mr. Consul-General Cartwright to the Early of Aberdeen", *The National Archives, Foreign Office*, 223/1, C 569404, January 23, 1845: 33.

³⁶ İngiliz Uyuğu Siciline Kayıtlı Kişilerle İlgili Raporlar için bkz.: *The National Archives*, FO 223/1, C 569404, s.59-65.

³⁷ "Circular to Her Majesty's Consuls in the Levant", *The National Archives, Foreign Office*, 223/1, C 569404, July 2, 1844: 6.

dımcılarının katılımıyla toplanan mahkemede karar alınır. Bu tür suçlara verilen azamî ceza genellikle on iki aylık hapis cezası ya da iki yüz sterlin para cezasıydı. Osmanlı topraklarında yaşayan İngiliz uyrukluların işledikleri ağır suçlarda ise yargılama yeri olarak Malta Adası'nda bulunan mahkeme görevlendirilmişti. Hatta sözü edilen ağır suçlar cinayet suçları ile sınırlanmış, zanlıların konsololarca alınan yazılı ifadelerinin ilk olarak Malta Valisi'ne iletilmesi sağlanmıştı. Konsololar, görgü tanıklarının duruşma sırasında bizzat hazır bulunmalarını sağlamakla da yetkiydiler. Ayrıca Malta'ya gidecek tanıkların yol masrafları konsoloslukça ödenirdi.³⁸

Bütün para cezalarının, İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nca belirtilen usul dâhilinde tasarruf edileceği hükmü yine aynı Emirname'de yer almıştı. Konsololar bu doğrultuda para cezalarının tahsilini gerçekleştirip muhafaza etmekle de yükümlü kılınmıştı. Her yılın 31 Aralık'ında, o yıl içinde tahsil edilen para cezalarının hesabı, İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na yeni konsololar tarafından verilerdi.³⁹

Emirname'nin uygulanması sırasında, 28 Ağustos 1844 tarihinde Konsolos Bay Blunt'dan Aberdeen Kontu'na gönderilen bir yazıda, Türk uyrukluları ilgilendiren davalarda İngiliz Konsolosluk Mahkemeleri'ne müracaatın kabul edi-

³⁸ “Memorandum for the guidance of Her Majesty’s Consular Servants in the Levant, with reference to the exercise of Jurisdiction under the Order in Council”, *The National Archives, Foreign Office*, 223/1, C 569404, July 2, 1844:12-13; “Mr. Consul Lander to the Earl of Aberdeen”, *The National Archives, Foreign Office*, 223/1, C 569404, August 31, 1844: 18; “Mr. Consul Young to the Earl of Aberdeen”, *The National Archives, Foreign Office*, 223/1, C 569404, September 10, 1844: 26; “Report on the working of the new System of Consular Jurisdiction in Criminal matters, in the district of Brussa”, *The National Archives, Foreign Office*, 223/1, C 569404, May 16, 1845: 38-39. Konuyla ilgili en detaylı örnek, 25 Aralık 1843 tarihinde meydana gelen bir cinayet davasında gözlemlenebilir. Georgio Vreto adlı kişi, Yunan bandıralı geminin güvertesinde çalışan bir denizcidir. Yüklediği malzeme ile gemisine giderken bir çiftlik evinde konaklayarak şarap içer. Yanında arkadaşı Michel Fucini vardır. Yola devam etmek için çiftlikten ayrıldıklarında, Georgio Vreto pelerininin yanında olmadığını görür. Arkadaşına gemiye doğru yoluna devam etmesini söyler. Kendisi, çiftlik çalışanlarından birinin eşliğinde geri döner. Pelerinini yolda bulamadığı için şarap içtiği çiftlik evine uğrar ve evde bulunan bir Maltalıyı pelerinini çalmakla suçlar. Evin dışına çıkartılan maktul, dört bıçak darbesi ile kapıda öldürülür ve parası gasp edilir. Olayın nasıl cereyan ettiği çiftlik evinin yedi yaşındaki oğlunun ifadesi ile açığa çıkar. Suçu işleyenler; Bernardo Farrugia, Batista Saliva, Salvatore Mangior ve Michele Angelo Lia isimli dört Maltalıdır ve İngiliz uyrukludur. Bu nedenle zanlıların yargılanma sürecine kadar Girit Konsolosu H.S. Ongley’e onların hapsedilmeleri emri verilir. Konsolos ayrıca tanıkların ifadelerini alarak Malta Valisi'ne iletmek ve davanın adada görülmesi için zanlıların adaya gönderilmesi işlemleri ile ilgilenecek de görevlendirilir. Davaya tanıklık edecek üç kişi ve zanlılar gerekli güvenlik önlemleri alınarak Malta'ya gönderilirler. Jüri eşliğinde toplanan mahkemede yargılama tamamlanır ve zanlılar maktule saldırıp yaralamaktan dolayı suçlu bulunurlar. Suça iştirakleri oranında altı ay ile üç yıl arasında değişen prangabendlik cezasına çarptırılırlar. Bkz.: “Mr. Consul Ongley to the Earl of Aberdeen”, *The National Archives, Foreign Office*, 223/1, C 569404, January 9, 1844: 69-76.

³⁹ “Memorandum for the guidance of Her Majesty’s Consular Servants in the Levant, with reference to the exercise of Jurisdiction under the Order in Council”, *The National Archives, Foreign Office*, 223/1, C 569404, July 2, 1844: 13.

lemeyeceği konusu üzerinde önemle durulmaktaydı. Bunun nedenlerinden biri olarak, sözü edilen konunun Kapitülasyonların 15, 24 ve 69. maddelerine aykırılığı gösterilmekte, ikinci neden olarak da konsolosluk mahkemesince verilen herhangi bir kararın Türk uyrukları üzerinde adli bağlayıcılığı olmadığı noktasına dikkat çekilmekteydi.⁴⁰

Taraflardan birinin Osmanlı uyruğu olduğu ticari nitelikli davalarda ise davanın konusunu içeren bir belge valiye gönderilirdi. Vali de belgenin üzerine, davanın esasına yönelik karar verecek bir karma komisyon tayin edilmesi isteğini belirten bir ilâm ilişitirir ve gümrük eminine gönderirdi. Dava karara bağlandığında belge üzerine yazılan ilâm, emin tarafından onaylanır, ardından mühürlenmek üzere valiye gönderilirdi.⁴¹ 29 Ağustos 1844 tarihinde Girit Konsolosu H.S. Ongley tarafından Aberdeen Kontu'na gönderilen bir raporda, İngiliz uyrukları kişilerin davacı, Osmanlı halkının davalı olduğu mahkemelerin sayısının fazlalığından söz edilmekteydi. Aynı raporda bu davaların çoğunlukla küçük meblağlardaki anlaşmazlıklardan ortaya çıktığı belirtilmekte, bununla beraber davaların Osmanlı Mahkemelerinde görülmesi nedeni ile konsolos⁴² ve tercümanların⁴³ katılımına ihtiyaç duyulduğu üzerinde durulmaktaydı. Bu durumun çok fazla zaman ve emek sarfiyatına neden olduğunun da altı çizilmekteydi.⁴⁴ Aynı şikâyetler 22 Ağustos 1844 tarihinde İskenderiye'nin İngiltere Konsolosu J. L. Stoddart tarafından yine Aberdeen Kontu'na yazılan raporda da dikkat çekilmekteydi. Maltalı ve Yunan halk arasındaki pek çok küçük anlaşmazlığın, Konsoloslugu fazlası ile meşgul ettiğinden yakınılmaktaydı. İngiliz ve Osmanlı uyruklular arasındaki ticari anlaşmazlıkların ise Osmanlı Devleti'ndeki Karma Ticaret Mahkemeleri'nde çözüme kavuşturulduğu belirtilmekteydi.⁴⁵

⁴⁰ "Mr. Consul Blunt to the Earl of Aberdeen", *The National Archives, Foreign Office*, 223/1, C 569404, August 28, 1844: 18.

⁴¹ *a.g.a.b.*, 19.

⁴² Osmanlı-İngiliz Kapitülasyonlarının 42. maddesine göre, İngiliz uyruğunda bulunan bir kişiyi, adil olmayan bir suçlamadan aldığı mahkûmiyetten ya da işlenen herhangi bir suçta verilen abartılı cezalandırmadan koruyabilme yetkisi konsoloslara tanınmıştı. Özellikle sahte tanıkların ifadeleriyle vb. karar alınan durumlarda konsolosların kararı veto etme yetkisinin olmasının gerekliliği savunulmuştu.

⁴³ Elçiler, Babıali ile olan ilişkilerini tercümanlar aracılığı ile yaparlardı. Tercüman olacak kişiyi seçmenin elçinin yetkisinde olması, ona büyük bir nüfuz sağlardı. 18. yüzyılda Osmanlı Devleti ile ticari faaliyetleri artan Avrupa Devletleri'nin tercüman olarak gayrimüslim Osmanlı tebaasını kullanmaya başladıkları görülmektedir. Hatta bu durum zamanla elçilerin, gayrimüslim tüccarları büyük paralar karşılığında tercüman berati ile himayelerine almalarına neden oldu. Konuya dikkat çeken İngiliz elçilik raporlarında, berati alan bazı tercümanların, kendi beratlarını okuyacak kadar bile dil bilmedikleri belirtilmekteydi. Konuyla ilgili detaylı bir çalışma için bkz.: Ali İhsan Bağış, *Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler. Kapitülasyonlar-Berath Tüccarlar-Avrupa ve Hayriye Tüccarları (1750-1839)*, Ankara, 1983: 22-32.

⁴⁴ "Mr. Consul Ongley to the Earl of Aberdeen", *The National Archives, Foreign Office*, 223/1, C 569404, August 29, 1844: 21.

⁴⁵ "Mr. Consul Stoddart to the Earl of Aberdeen", *The National Archives, Foreign Office*, 223/1, C 569404, August 22, 1844: 27.

Stoddart, ağır suçların cezalandırılabilmesi için ispat edilmesi şartını hatırlatarak hemen hemen her olayda ispatın zorluklarından söz etmekteydi. Tam olarak ispatlanamayan suçlarda para cezası verildiğini belirterek, ekonomik açıdan gelir düzeyi düşük olan halkın bu cezaları bile ödeyemediğini hatırlatmaktaydı. Haciz yoluyla bile ödenmeyen para cezalarında, alternatif ceza olarak hapis cezasının uygulandığına dikkat çekmekteydi. Hapis cezası da ancak mahkemenin görüldüğü yerde bir Osmanlı hapisanesi varsa uygulanabilmekteydi.⁴⁶

İstanbul'da bulunan İngiliz Konsolosluk Mahkemesi'nde yargılanıp hapis cezasına çarptırılan İngiliz uyruklu suçlular, çoğunlukla Tophane'de bulunan hapisanede cezalarını çekerlerdi. Bu hapisane, tonozlu bir geçişle bölünmüş iki geniş salondan oluşmuştu. Salonlardan birinde borçlarını ödemedikleri için hapis edilenler, diğerinde daha ağır suçlular bulunurdu. Suçluların bulunduğu bölme demir parmaklıklı, iki ya da üç kişiyi içine alabilen küçük odalardan ibaretti. İngiliz Başkonsolosu John Cartwright, 23 Ocak 1845 tarihinde Aberdeen Kontu'na yazdığı bir yazıda, hapisanenin özellikle yaz aylarında, uzun süreli hapis cezasına çarptırılan suçlular için sağlıksız bir yer olduğunu belirtmekteydi. Tutukluların egzersiz yapmalarına imkân sağlayacak herhangi bir avlu ya da bahçe bulunmaması da ortamın sağlıksızlığını arttıran koşullar olarak gösterilmiş ve yeni inşa edilen hapisanede İngiliz tutuklular için de yer ayrılması talep edilmişti. Selânik'te bulunan İngiliz Konsolosunun raporunda da Türk hapisanelerinin perişan durumundan şikâyet edilerek, İngiliz tutuklular için yeni bir hapisane tahsis edilmesi arzusu dile getirilmekteydi. Bu noktada Türk hapisanelerinin durumu ile ilgili şikâyet edilen en önemli husus, bu hapisanelerdeki tutukluların nemli taşların üzerinde uyumaları nedeni ile yerleşmiş romatizmal hastalıklara tutulmaları ya da daha ağır hastalanarak ömür boyu malul kalmalarıydı.⁴⁷

19 Haziran 1844 tarihinde İngiliz Hükümeti tarafından çıkartılan bir başka Kraliyet Emirnamesi'yle İngiliz gemilerinin mürettebat listesinde olan İngiliz uyrukların haricinde, Osmanlı limanlarına ulaşan aynı ülke uyruğundaki kişilerin limana ulaştıktan sonraki üç gün içinde İngiliz Konsolosluğuna gelerek kayıt defterine adlarını yazdırmaları şartı getirildi.⁴⁸ İşlenen suç oranlarını azaltmayı hedefleyen bu uygulamanın kısmen de olsa başarıya ulaştığı daha sonraki yıllarda verilen bilgilerden anlaşılmaktadır. Nitekim 19 Mart 1845 tarihinde Selânik Konsolosu Chas. Blunt, şehirde bulunan çoğunluğu esnaf ve kayıkçılardan oluşan Yunan ve Maltalı halkın, konsolosluk defterine kayıt olmalarının ardından davranışlarında çok daha ihtiyatlı olduklarını, hatta bu sınıftan insanların alışkanlıklarında inanılmaz değişikliklerin yaşandığını belirtmekteydi. Birçok sarhoşluk ve darp olayının görüldüğü Paskalya Festivalinde olayların azalması da bunun en

⁴⁶ "Mr. Consul Stoddart to the Earl of Aberdeen", *The National Archives, Foreign Office*, 223/1, C 569404, July 4, 1845: 49.

⁴⁷ "Mr. Consul-General Cartwright to the Earl of Aberdeen", *The National Archives, Foreign Office*, 223/1, C 569404, January 23, 1845: 34; "Mr. Consul Blunt to the Earl of Aberdeen", *The National Archives, Foreign Office*, 223/1, C 569404, August 15, 1844: 35.

⁴⁸ "Mr. Consul Blunt to the Earl of Aberdeen", *The National Archives, Foreign Office*, 223/1, C 569404, August 15, 1844: 36.

güzel örneği idi.⁴⁹ İzmir Konsolosu R. W. Brant'da 5 Mart 1845 tarihli raporunda aynı konuya değinerek konsoslara tanınan cezaî yargı yetkisinin, İngiliz uyruklu halkın suç unsuru oluşturacak bir harekete girişirken iki kez düşünmelerine neden olduğunu belirtmekte ve suç oranlarının düştüğünden söz etmekteydi. Brant bu sonuca ulaşırken Osmanlı yetkililerince arttırılan asayiş tedbirlerinin, olayların faillerinin daha seri yakalanmalarının vb. etkili olduğunu da sözlerine eklemişti.⁵⁰ Kahire Konsolosu J. L. Stoddart ise 4 Temmuz 1845 tarihli raporunda, herhangi bir mal varlığına sahip olmayan kişilerin İngiliz ticaret gemilerinin güvertesinde Mısır'a gelerek yasadışı yollarla geçimlerini sağlamaya çalıştıklarını, bu tarz insanların konsolosluga yük olduklarını belirtmekteydi. Stoddart, konsolosluga gelerek yapılacak olan kayıt usulünün isabetli bir karar olduğunu söylemekte, fakat ilâve bazı düzenlemelerin de gerçekleştirilmesini gerekli görmekteydi.⁵¹

V. İngiliz Yüksek Konsolosluk Mahkemesi'nin Kurulması ve Yetkileri

Konsolosluk mahkemelerinin çalışmaları sırasında en çok eleştirilen nokta, adaleti gerektiği gibi ve etkili bir biçimde sağlayacak kararlar alamamalarıydı. İngiliz uyruğunda ve himayesinde bulunan kişilerin, ceza ve hukuk davalarında hâkimlik görevini üstlenen konsolosların, hukuk eğitimine sahip olmamaları bu tür sonuçlar doğurmaktaydı. Alınan mahkeme kararları herhangi bir temyiz mercii olmadığı için yeniden görüşülememekte, kararlarda değişiklik yapılamamaktaydı. Büyükelçiler aracılığı ile İngiliz Hükümeti'ne iletilen bu aksaklıklar, 30 Kasım 1864 tarihinde sonuçlarını verdi. On beş bölüm ve 102 maddeden oluşan bir "Kraliyet Emirnamesi" yayınlandı. Bu Emirnamenin üçüncü bölümü konsolosluk mahkemeleri ile ilgili düzenlemeleri içermekteydi ve İstanbul'da "Subreme Consular Court" adıyla bir Yüksek Konsolosluk Mahkemesi açılmasına olanak tanıyordu. Üçüncü bölümün on birinci maddesi Yüksek Konsolosluk Mahkemesi'nin olağan duruşmalarını İstanbul'da yapacağını, olağanüstü durumlarda ise İstanbul Başkonsolosluğu'nun yetkisiyle ya da İngiltere Dışişleri Bakanlığı'nın onayı ile Osmanlı topraklarının herhangi bir yerinde mahkeme kurabile-

⁴⁹ *a.g.a.b.*:36-37.

⁵⁰ "Mr. Consul Ongley to the Earl of Aberdeen", *The National Archives, Foreign Office*, 223/1, C 569404, April 12, 1845: 41.

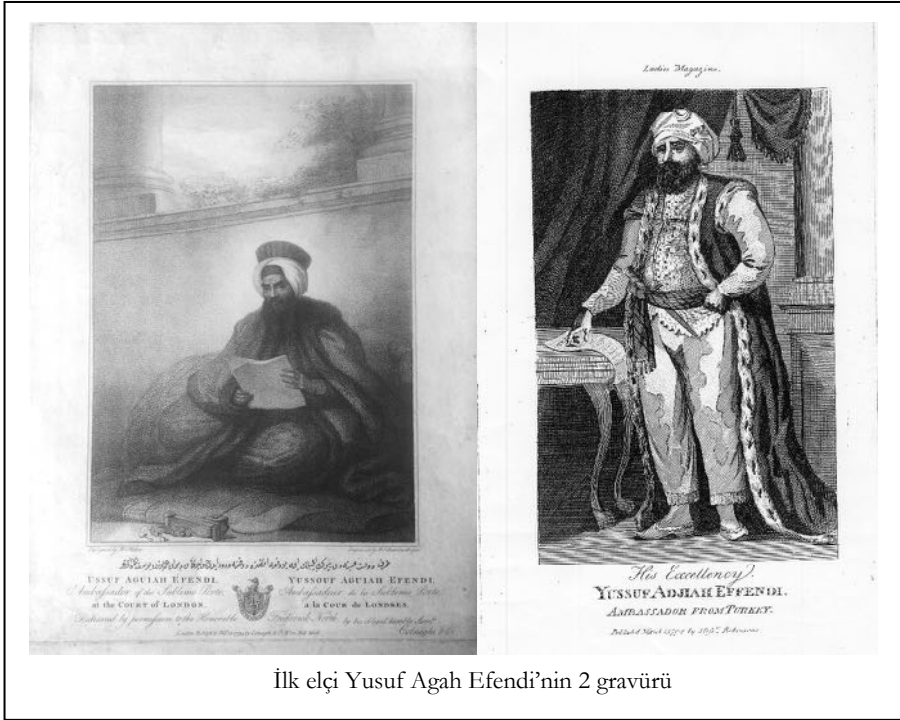
⁵¹ J. L. Stoddart, İngiliz Hükümeti'nin gerçekleştirmesini istediği düzenlemeleri dört soru içinde toplamıştır. Bunlar:

- Ağır suç işleyen kişilerin bütününe Malta'ya gönderilmesinin uygun olup olmadığı,
- Konsolosluk mahkemeleri tarafından bir aydan uzun süreli verilen hapis cezalarının Malta hapisanelerinde mi, yoksa koşulları uygun olan hapisanelerde mi icra edileceği,
- Konsoslara, üst üste iki kez ağır suç işleyen kişilerin ülkelerine gönderilmesi için yetki verilmesinin doğru olup olmadığı,
- Yerleşim yerlerinde huzuru sağlamak için kefalet yetkisi gibi sıradan bazı yargı yetkilerinin konsoslara verilmesinin amaca uygun olup olmadığıdır.

Bkz.: "Mr. Consul Stoddart to the Earl of Aberdeen", *The National Archives, Foreign Office*, 223/1, C 569404, July 4, 1845: 51.

ceğini hükme bağlıyordu.⁵² İngiltere bu kurumun başına yıllık bin sterlin maaşlı bir başhâkim ve sekiz yüz sterlin maaşlı bir ikinci hâkim görevlendirdi. Hâkim ve yardımcı hâkimler; İngiltere, İskoçya ve İrlanda barolarında kayıtlı, en az yedi yıl görev yapmış hukukçulardan seçildi. Her iki hâkim de yaşamlarını İstanbul'da sürdürdüler. Hâkimlerden biri, altı ayda bir kere Kahire'ye giderek Mısır'da yaşayan İngilizler arasındaki davalara bakmakla da görevlendirildi.⁵³

Taşrada da İngiliz uyruğunda bulunanlar arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklardan önemli görülenler de yukarıda sözü edilen hâkimler tarafından çözüme kavuşturuldu. Aynı zamanda İngiltere Büyükelçisi tarafından belirlenen yerlere, Osmanlı Devleti'nce atanan "başkonsolos", "konsolos", "konsolosluk vekili" ve "konsolosluk temsilcisi" adı verilen memurların, konsolosluk bölgelerinde mahkeme kurarak, İngiliz tabiiyetindeki kişiler arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkları çözümlenebilecekleri konusu yeniden karara bağlandı.⁵⁴

İlk elçi Yusuf Agah Efendi'nin 2 gravürü

⁵² Herbert Henry Davis Peirce, *Report to John Hay, Secretary of State, Upon A Tour of Consular Inspection in Asia (1904)*, Washington, 1904: 86-87; Kocabaşoğlu, *Majestelerinin Konsolosları*, 88; Halil Cemaleddin-Hirand Asador, *Ecanibin Memâlik-i Osmâniyyede*, 368.

⁵³ Herbert Henry Davis Peirce, *Report to John Hay*, 86-87; Halil Cemaleddin-Hirand Asador, *Ecanibin Memâlik-i Osmâniyyede*, 166.

⁵⁴ Herbert Henry Davis Peirce, *Report to John Hay*, 89-90; Halil Cemaleddin-Hirand Asador, *Ecanibin Memâlik-i Osmâniyyede*, 369.

Aynı Emirname, Yüksek Konsolosluk Mahkemesi'nin gerek yalnız, gerek jüri eşliğinde ve gerekse yardımcı aza ile toplanmasını hükme bağladı. Taşra konsolosluk mahkemelerinin toplantıları da bazen yalnız, bazen yardımcı aza eşliğinde yapılırdı.⁵⁵ Osmanlı topraklarında yaşayan, yirmi bir yaşında veya yaşça daha büyük bulunan, İngilizce eğitim almış, utanç verici bir suçtan dolayı mahkûm olmamış, yılda elli sterlin üzerinde geliri olan her İngiliz, Yüksek Konsolosluk Mahkemesi için jüri üyesi olabilirdi. Bunun dışında İngiliz Devleti hizmetinde bulunanlar (diplomatik ve konsolosluk hizmetlerinde çalışanlar, İngiliz ordu ve donanmasında görev yapanlar), hizmetliler, uşaklar, eczacılar, din adamları, malul olanlar, Osmanlı Devleti'ne hizmet eden İngiliz uyruklular jüri üyesi olamazlardı. Jüriler beşer kişiden oluşur, ceza davalarında ittifak halinde karar verirlerdi. Hukuk davalarında ise tarafların olurlarının da alınması şartıyla "ekseriyet" ile de karara varılırdı.⁵⁶

İyi şöhret sahibi her İngiliz yardımcı aza olabilirdi. Yüksek Konsolosluk Mahkemesi'nde mahkemenin uygun gördüğü bir ya da iki yardımcı aza bulunabilirdi. Taşra konsolosluk mahkemelerinde ise iki ile dört arasında yardımcı aza görev yapardı. Birden fazla yardımcı azanın bulundurulması mümkün olmayan yerlerde bir yardımcı aza ile de mahkeme toplanabilirdi. Yardımcı azanın hâkim üzerinde etkisi yoktu. Sadece danışmanlık yapardı. Mahkemenin kararına karşı görüşte olan yardımcı aza, bu görüşlerinin nedenlerini zabıtnâmeye eklemek zorunda idi.⁵⁷

Ceza hukukunun alanına giren, kasten adam öldürme, korsanlık, hıyanet gibi ağır suçların yargılamaları sırasında jüri zorunlu olarak görev yapardı. Ama adam öldürmek, kapıyı kırarak haneye tecavüz etmek, kasten yangın çıkartmak, sahtekârlık, tecavüz, zor ve şiddet kullanarak hırsızlık yapmak, yalan yere yemin etmek gibi hapis cezasını gerektiren hallerde olayın incelenmesi ve mahkemesi ya jüri ya da yardımcı aza yoluyla icra kılınır ve mahkeme kısa sürede karara varırdı. Fakat Yüksek Konsolosluk Mahkemesi davayı doğrudan ve sınırlanmış bir şekilde görececek olursa, üç ay hapis ve yirmi sterlin nakit para cezasından fazla bir cezaya hükmedemezdi.⁵⁸

Hâkimler kendilerine sunulan davaları öncelikle şekli açıdan ön incelemeye tabi tutarak, davada görev alıp almayacaklarını saptarlardı. Ardından davaya jüri ya da yardımcı azalardan hangisinin katılacağı belirlenirdi. Olay incelemesi sonucunda şüpheli görülen kişinin, işlenen fiilin faili olduğu düşünülürse şahitler, hâkim tarafından mahkemeye çağrılırdı. Bu kişiler davayı takip etmekten ve şahitlikten çekinirlerse, İngiliz uyruklu olanlar mahkemeye katılımlarını sağlamak amacı ile hapsedilebilirlerdi. İngiliz uyruğunda olmayanlar için hâkimlerin böyle

⁵⁵ Halil Cemaleddin-Hırand Asador, *Ecanibin Memâlik-i Osmâniyyede*, 369.

⁵⁶ Herbert Henry Davis Peirce, *Report to John Hay*, 87-89; Halil Cemaleddin-Hırand Asador, *Ecanibin Memâlik-i Osmâniyyede*, 369; Kocabaşoğlu, *Majestelerinin Konsolosları*, 93-95.

⁵⁷ Halil Cemaleddin-Hırand Asador, *Ecanibin Memâlik-i Osmâniyyede*, 370.

⁵⁸ *a.g.e.*, 370-371; Kocabaşoğlu, *Majestelerinin Konsolosları*, 94.

bir yetkisi yoktu.⁵⁹ Hakkında ihtar kâğıdı bulunan zanlının kırk sekiz saat içinde hâkim huzuruna çıkartılması gerekirdi. Tutukluluk hali yedi günü geçemezdi. Bu süre gerekli görüldüğü takdirde on dört güne çıkartılabilirdi.⁶⁰

Kasten adam öldürme ve hıyanet suçlarından tutuklanmış bulunan sanıkların salıverilmesine Yüksek Konsolosluk Mahkemesi karar verirdi. Aynı mahkeme, beş yüz sterline kadar para cezası ve yirmi yıla kadar zahmetli işlerde çalıştırılma suretiyle hapis cezası verme yetkisine sahipti. Vilayet konsolosluk mahkemeleri de on iki aydan fazla olmamak üzere hapis ve yüz sterline kadar para cezası verebilirdi. Yerel konsolosluk mahkemeleri ise sadece beş sterline kadar para cezasına hükmedebilirdi.⁶¹

Yine Yüksek Konsolosluk Mahkemesi'nin davacı lehine olarak elli sterline kadar tazminata ve miktarı ne olursa olsun çalınmış malın tazmin edilmesine, mahkeme masraflarının ödenmesine yönelik hüküm verme yetkisi vardı. Gerçekçi bir nedene dayanmadan açılan ceza davalarında ise davacı olan kişi, elli sterlini aşmayacak şekilde tazminat cezası ve mahkeme masraflarını ödemeye mahkûm edilebilirdi.⁶²

Kasten adam öldürme ve idam cezası gerektiren bir suç işlediği gerekçesi ile yargılanan bir kimsenin, Yüksek Konsolosluk Mahkemesi'nde yargılanması sonucunda bu suç işlediği sabit olursa hâkim tarafından idam cezasına çarptırılırdı. Mahkûmiyetin ardından suçluya, mahkemeye söyleyeceği bir şey olup olmadığı sorulurdu. Eğer suçlu "İngiltere'de yaşasaydım böyle bir fiilden dolayı idam cezası ile cezalandırılmazdım." şeklinde bir yanıt verirse, mahkemece yinelenen ceza, sicile kaydedildikten sonra gereği yapılmaz, mahkeme zabıtnâmesi ve hâkimin gerekçeli kararı ile birlikte İngiltere'ye bildirilir ve kararın uygulanması talep edilirdi.⁶³ Yüksek Konsolosluk Mahkemesi, bir suçlu hakkında verilen hapis kararının İngiltere'de uygulanmasını isterse mahkûm; Malta, Cebelitarık, Aden ve Bombay gibi İngiltere Hükümeti'nin uygun gördüğü yerlerden birinde hapsedilirdi.⁶⁴

Yüksek Konsolosluk Mahkemesi'nin veya Vilâyet Konsolosluk Mahkemele-ri'nin aldığı kararların istinafen incelenmesi aşamasında İngiltere'deki "Full Court" a müracaat edilirdi. İstinaf için önceden belirlenen bir süre olmayıp hâkim kararını bildirdiği sırada ne kadar süre zarfında istinaf davası açılabileceğini söylerdi. "Full Court" un vereceği karar istinaf dilekçesinin kabulü yönünde olursa bidayet hükmü onaylanmış sayılırdı.⁶⁵

⁵⁹ Halil Cemaleddin-Hırand Asador, *Ecanibin Memâlik-i Osmâniyyede*, 371.

⁶⁰ *a.g.e.*, 371.

⁶¹ *a.g.e.*, 372.

⁶² *a.g.e.*, 372.

⁶³ *a.g.e.*, 373.

⁶⁴ *a.g.e.*, 373; Herbert Henry Davis Peirce, *Report to John Hay*, 93.

⁶⁵ Halil Cemaleddin-Hırand Asador, *Ecanibin Memâlik-i Osmâniyyede*, 373-374.

VI. Sonuç Yerine

Osmanlı Kapitülasyonları, 18. yüzyıla kadar yabancıların devlet içindeki hukukî statülerini belirten ve tek taraflı bir imtiyaz olarak bağışlanan ahidnâmelerdi. Padişah bir ahidnâme verirken fıkıh kurallarını, talepte bulunan devletten temin edeceği siyâsî, iktisadî ve malî çıkarları göz önünde bulundururdu. İngiltere de bu kapsamda haklar tanınan ülkelerin başında yer almaktaydı. İngiliz Konsolosları, yıllarca Osmanlı topraklarının çok farklı noktalarında doğum, ölüm ve evlendirme kayıtlarının tutulduğu noterlik hizmetlerini, “Ticaret Gemileri Kanunları” uyarınca kaptanları ve tayfaları ilgilendiren çeşitli işlemleri ve İngiliz uyrukluların haklarının korunması çalışmalarını sürdürdüler.

Batılı devletler, 17. yüzyıldan itibaren, elçi ve konsoloslarının hapsedilememesi, kendi ülke uyruğundaki kişilerin ülkeden çıkartma işlemlerinde elçilerinden izin alınması gibi pek çok adli ayrıcalıkları kapitülasyon maddeleri arasına yerleştirdiler. İngiltere de bu kapsamdaki çalışmalarını 18. yüzyıldan itibaren hızlandırdı. İngiliz uyrukluların haklarının korunması, konsolosların adli işlemlerinin arttırılması yönünde çalışmalar yapıldı. Bütün bu çalışmaların en temel nedeni, İngiltere'nin kendi çıkarları doğrultusunda Osmanlı Devleti'ni kontrol altında bulundurma gayretleriydi. Çalışmalara, konsolosluk örgütlerinin genişletilmesinden başlandı. 1825 yılında çıkartılan “Konsolosluk Kanunu” ile konsoloslar maaşlarını devletten alan birer kamu görevlisi haline dönüştürüldü. İngiltere bu tarihten itibaren, Osmanlı toprakları üzerindeki emperyalist politikalarını, doğrudan doğruya devletten maaş alan konsolosları aracılığı ile gerçekleştirecekti.

İkinci aşamada, konsolosların yetkilerini ve yargılama haklarını düzenlemek üzere Kraliçe'ye yetki verilmesini sağlayan 1836 tarihli kanun, parlamentodan geçirildi. Kanunun en temel amacı, kapitülasyonlarla yargı alanında elde edilen “hâric ez memleket” (ülke dışılık) prensibini devam ettirmektir. Böylece Osmanlı topraklarında yaşayan İngiliz uyrukluların, yaşadıkları ülkenin kanun ve mahkemelerine tabi olmama ayrıcalığı sürecekti. Sadece kendi uyruğundakileri korumaya yönelik görünen ve masumane duran bu adli ayrıcalık, bir yandan da kendi yanlarında yer alan Gayrimüslim Osmanlı tebaası arasında yaygınlaştırıldı. Pek çok Zimmî, başta vergi muafiyeti olmak üzere çeşitli adli ayrıcalıklara kavuşmak için elçi ve konsoloslara rüşvet vererek Babıalî'den tercümanlık beratı almaya çalıştı. Üçüncü ülkelerin tebaaları ise “himaye altındaki uyruk” adıyla yeni bir statü yaratılarak korunmaya çalışıldı.

Osmanlı Devleti bu gelişmelere karşılık önlem almak amacı ile 1863 yılında bir Nizamname yayınladı ve konsoloslukların çalıştıracakları yerli görevlilere sayıca sınırlama getirdi. Fakat Nizamname hükümleri tam anlamı ile uygulanamadı. 1869 yılında çıkartılan ve Osmanlı uyrukluların yabancı uyruğuna geçmesini Babıalî'nin iznine bağlayan “Tabiyet-i Osmaniye Kanunnamesi” de beklenen gelişmeleri sağlayamadı. İngiltere elde etmiş olduğu adli ayrıcalıkları kullanarak konsolosları aracılığı ile “devlet içinde devlet” gibi hareket edip Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahale etmeye devam etti.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

- “Act of 6 and 7 Victoria”, *The National Archives, Foreign Office*, 223/1, C 569404, August 24, 1843: 2-5.
- “Circular to Her Majesty’s Consuls in the Levant”, *The National Archives, Foreign Office*, 223/1, C 569404, July 2, 1844: 6.
- “Memorandum for the guidance of Her Majesty’s Consular Servants in the Levant, with reference to the exercise of Jurisdiction under the Order in Council”, *The National Archives, Foreign Office*, 223/1, C 569404, July 2, 1844: 12-13.
- “Mr. Consul Blunt to the Earl of Aberdeen”, *The National Archives, Foreign Office*, 223/1, C 569404, August 28, 1844: 18.
- “Mr. Consul Blunt to the Earl of Aberdeen”, *The National Archives, Foreign Office*, 223/1, C 569404, August 15, 1844: 35.
- “Mr. Consul-General Cartwright to the Early of Aberdeen”, *The National Archives, Foreign Office*, 223/1, C 569404, January 23, 1845: 33.
- “Mr. Consul Lander to the Earl of Aberdeen”, *The National Archives, Foreign Office*, 223/1, C 569404, August 31, 1844: 18.
- “Mr. Consul Ongley to the Earl of Aberdeen”, *The National Archives, Foreign Office*, 223/1, C 569404, August 29, 1844: 21.
- “Mr. Consul Ongley to the Earl of Aberdeen”, *The National Archives, Foreign Office*, 223/1, C 569404, April 12, 1845: 41.
- “Mr. Consul Ongley to the Earl of Aberdeen”, *The National Archives, Foreign Office*, 223/1, C 569404, January 9, 1844: 69-76.
- “Mr. Consul Stoddart to the Earl of Aberdeen”, *The National Archives, Foreign Office*, 223/1, C 569404, August 22, 1844: 27.
- “Mr. Consul Stoddart to the Earl of Aberdeen”, *The National Archives, Foreign Office*, 223/1, C 569404, July 4, 1845: 49.
- “Mr. Consul Young to the Earl of Aberdeen”, *The National Archives, Foreign Office*, 223/1, C 569404, September 10, 1844: 26.
- “Report on the working of the new System of Consular Jurisdiction in Criminal matters, in the district of Brussa”, *The National Archives, Foreign Office*, 223/1, C 569404, May 16, 1845: 38-39.
- “Returns of Persons enrolled in the Register of British Subjects”, *The National Archives, Foreign Office*, 223/1, C 569404: 59-65.
- The National Archives, Public Record Office, State Papers*, 105/334, Safer 1097 (January 1686):6.

Kitap ve Makaleler

- Ahmed Halid; *Hukuk-ı Hususiyeye-yi Diivel*, C. I, İstanbul: Müşterek-ül Menfaa Osmanlı Şirketi Matbaası, 1329.
- Altuğ, Yılmaz; *Yabancıların Hukuki Durumu*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1971.
- Apaydın, Bahadır; *Kapitülasyonlar ve Osmanlı-Türk Adli ve İdari Modernleşmesi*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2013.
- Aybay, Rona; *Tarih ve Hukuk Açısından Konsolosluk*, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2009.

- Bağış, Ali İhsan; *Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler. Kapitülasyonlar-Berathlı Tüccarlar-Avrupa ve Hayriye Tüccarları (1750-1839)*, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 1983.
- Boogert, Maurits H. Van den; *Kapitülasyonlar ve Osmanlı Hukuk Sistemi. 18. Yüzyılda Kadular, Konsoloslar ve Berathlılar*, (Çev.: Ali Coşkun Tuncer), İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2008.
- Canik Mutasarırfı Fraşirli Mehdi Bey; *İmtiyâzât-ı Ecnebiyyenin Talbikatu Hâzırası*, Samsun: Matbaa-i Cemil, 1325.
- Çelik, Edip F.; *Milletlerarası Hukuk*, C. II, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1982.
- Demir, Ömer -Mustafa Acar; *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Ankara: Adres Yayınları, 2005.
- Göger, Erdoğan; *Yabancılar Hukuku*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1974.
- Gönen, Yasemin Saner; *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancıların Adli Ayrıcalıkları*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 1998.
- Halil Cemalettin-Hrand Asador; *Ecanibin Memâlik-i Osmâniyyede Hâiz Oldukları İmtiyâzât-ı Adliyye*, Dersaadet: Hukuk Matbaası, 1331.
- Hasan Fehmi; *Telhis-i Hukuk-ı Düvel*, İstanbul: Matbaa-i Osmaniyye, 1300.
- Herbert Henry Davis Peirce; *Report to John Hay, Secretary of State, Upon A Tour of Consular Inspection in Asia (1904)*, Washington: Government Printing Office, 1904.
- Hobsbawm, Eric J.; *Sermaye Çağı: 1848-1875*, (Çev.: Bahadır Sina Şener), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2003.
- İnalçık, Halil; "İmtiyâzât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 22, İstanbul, 2000: 245-252.
- Kocabaşoğlu, Uygur; *Majestelerinin Konsolosları. İngiliz Belgeleriyle Osmanlı İmparatorluğu'ndaki İngiliz Konsoloslukları (1580-1900)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- Kurat, Akdes Nimet; "İngiliz Devlet Arşivinde ve Kütüphanelerinde Türkiye Tarihine Ait Bazı Malzemeye Dair", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. VII: 1, Ankara, 1949: 1-27.
- Kütükoğlu, Mübahat; *Osmanlı İngiliz İktisâdi Münasebetleri, I (1580-1838)*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1974.
- Mahmud Esad; *Osmanlı Kapitülasyonları Rejimi Üzerine*, (Çev.: Ahmet Öylek), Ankara: Türk Hukuk Kurumu, 2008.
- Özkorkut, Nevin Ünal; "Kapitülasyonların Osmanlı Devleti'nin Yargı Yetkisine Getirdiği Kısıtlamalar", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 53: 2, Ankara, 2004: 83-94.
- Pazarıcı, Hüseyin; *Uluslararası Hukuk Dersleri*, 1. Kitap, Ankara: Turhan Kitabevi, 1994.
- Şaşmaz, Musa; "İngiliz Yüzbaşı Stewart'ın Konya Konsolosluğu ve Adli Yönetime Dair Raporu (1879-1882)", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 11 (2002): 223-238.

Öz: Osmanlı Devleti'nin 1580 tarihinden itibaren kapitülasyonlarla İngiltere'ye tanıdığı ayrıcalıkların başında adli ayrıcalıklar yer aldı. İngiliz Konsolosları, Osmanlı Devleti topraklarında yaşayan İngiliz uyruğundaki vatandaşların konsolosluk mahkemelerinde görülecek ceza ve hukuk davalarında hâkimlik görevini üstlendiler. Konsoslara tanınan bu yetkiler, İngiliz Hükümeti'nin değişik tarihlerde çıkartmış olduğu Emirnamelerle yasal bir temele dayandırıldı. Yine aynı Emirnamelerle bazı yeni düzenlemeler gerçekleştirildi. Bu düzenlemelerden en önemlileri, İngiliz Konsoloslarının adli kovuşturmada izleyecekleri yolları belirleyen 1843 tarihli Emirname ile İngiliz Yüksek Konsolosluk Mahkemesi'nin açılmasını sağlayan 1864 tarihli Emirname'dir. Bu mahkeme hem İstanbul bölgesindeki davaları karara bağladı, hem

de bir temyiz mercii olarak işlev gördü. Böylece alınan kararlara itiraz olduğu takdirde davanın yeniden görüşülmesi de sağlanmış oldu.

Anahtar Sözcükler: İngiliz Konsolosluk Mahkemeleri, Kraliyet Emirnameleri, adli ayrıcalıklar, Kapitülasyonlar.

Judicial Privileges Granted to the United Kingdom by Capitulations and Royal Decrees Regulating the Jurisdiction of Consulates

Abstract: Judicial privileges were at the forefront of the privileges that the Ottoman State granted to the United Kingdom through capitulations since 1580. British Consuls took on the task of serving as judges in criminal and civil cases in the consular courts of citizens of British nationality living in the territory of the Ottoman State. These powers granted to the consuls were based on a statutory principle through the decrees British Government had issued on different dates. Some new regulations were also made with the same decrees. The most important of these regulations are the Decree of 1843, which sets out the legal procedure British Consuls will follow in judicial proceedings, and the Decree of 1864, which opened the British High Consular Court. This court settled the cases in the region of Istanbul, and also served as a judicial authority for appeals. Thus, if objections were made against the decisions taken, the cases would be held again.

Keywords: British Consular Courts, Royal Orders, judicial privileges, Capitulations.

Copyright of Kebikec: İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmalı Dergisi is the property of Kebikec, Resources for Human Sciences Research Journal and its content may not be copied or emailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.